

'De Hut' van Adriaen van de Velde

In 1823 werd door de toenmalige directeur van het nog jonge Rijksmuseum, Cornelis Apostool, een schilderij verworven van Adriaen van de Velde (Amsterdam 1636-1672), dat in de catalogus van P. L. Dubourcq van 1858 de titel *De Hut* kreeg (afb. 1)¹. Het kwam uit de verzameling van J. A. Brentano en wordt in de veiling-catalogus van zijn verzameling uit 1822 een 'beroemd' stuk genoemd². Het prijkt dan ook op het schilderij, dat A. de Lelie van Brentano in zijn schilderijenkabinet maakte (Stichting Brentano) duidelijk zichtbaar achter de figuur van de verzamelaar (afb. in *Bulletin van het Rijksmuseum* 13 (1965), p. 18). Het was het duurste schilderij op de veiling en bracht f 8290,— op, terwijl het eerder op de veiling van Elizabeth Hooft, weduwe van Wouter Valckenier, in 1796 iets minder dan de helft, f 4020,—, had opgebracht, maar ook toen, op een schilderij van Rubens na, de hoogste prijs haalde³. Het is niet bekend bij wie het schilderij hing voordat het in de verzameling Valckenier kwam en nadat Van de Velde het in 1671 had voltooid en van signatuur en jaartal had voorzien.

Aan de hand van enkele tekeningen kunnen we zien hoe Van de Velde de compositie van zijn schilderij heeft opgebouwd. In de eerste plaats is er een tekening van de vrouw, die met een mandje op schoot voor de schaapskooi zit (afb. 2)⁴. De figuur op ons schilderij is echter spiegelbeeldig

aan de tekening, maar komt overeen met de zogenaamde tegendruk, die Van de Velde van de oorspronkelijke tekening maakte (afb. 3)⁵. Hiertoe werd op het origineel, dat krachtig met krijt was getekend, een nat stuk papier gelegd, waarna beide in een drukpers tegen elkaar werden geperst; zo werd de originele tekening in spiegelbeeld afgedrukt. Dit ging natuurlijk ten koste van het origineel, terwijl de tegendruk zwakker en enigszins flets van aanzien werd. De kunstenaar kon echter een of beide tekeningen desgewenst weer opwerken, wat, gezien de verschillen, met onze tekeningen waarschijnlijk ook gebeurd is. Het gebruik van tegendrukken diende vooral kunstenaars, die prenten maakten naar schilderijen: wanneer de spiegelbeeldige tegendruk op de plaat was overgebracht, kwam de voorstelling bij het drukken van de prent weer in dezelfde richting als het oorspronkelijke schilderij⁶.

Van Adriaen van de Velde zijn meer tekeningen en hun tegendruk bewaard⁷. Ons schilderij laat zien, dat hij hier, terwille van de compositie, gebruik heeft gemaakt van de tegendruk en niet van het origineel. Het maken van tegendrukken, dat veel makkelijker was dan het kopiëren door middel van een spiegel, gaf de kunstenaar dus de mogelijkheid te kiezen tussen twee versies van dezelfde figuur.

Behalve figuren tekende Van de Velde ook dieren 'naar het leven'. Houbraken, die

Afb. 1. Adriaen van de Velde. *De Hut*, 1671.
Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 2. Adriaen van de Velde. Zittende vrouw. Rood krijt, 283 × 200 mm. Verz. VdS.

informatie over Adriaen had van diens dochter, vertelt dat . . . hij zig yverig hield aan het teekenen en schilderen van Koetjes, Osjes, Schaapjes, en Lantschappen, torschende dagelyks met zijn gereedschapjes naar buiten in 't velt, 't welk hy tot het einde van zyn leven eens ter weeke onderhouden heeft⁸. Van de diertekeningen naar het leven maakte hij thuis compositiestudies. Twee van dergelijke compositiestudies met dieren, die voor het schilderij werden gebruikt, zijn bewaard⁹. Op de eerste (afb. 4) komen we de herderin van de tegendruk weer tegen en wel omringd door schapen, zittend voor een slechts summier aangeduide schaapskooi. Vergelijken we de tekening met het schilderij dan zien we, dat de schaapskooi verschil-

lend is, dat de doek over de lijn niet op het schilderij voorkomt en dat de twee linker schapen op het schilderij ver naar links zijn verplaatst, om plaats te maken voor de dieren op de tweede tekening (afb. 5). Het vierde schaap op de achtergrond van deze tekening komt op het schilderij niet voor. Het feit, dat de herderin van de tegendruk op de compositiestudie met dieren voorkomt, toont aan, dat deze inderdaad een compositiestudie is en niet een tekening naar het leven.

Zoals Houbraken vertelde, maakte Van de Velde ook landschapstekeningen. In de eerste plaats buiten, 'in 't velt', maar ook werden in het atelier landschappen getekend met mensen en dieren, die als compositiestudies dienst deden. Er zijn tekeningen die regelrechte voorstudies zijn voor de gehele voorstelling van schilderijen, maar een dergelijke tekening is voor *De Hut* niet bewaard en misschien ook nooit gemaakt, want de achtergrond bestaat slechts uit een *met hout bewassen heuvel, waarboven eene helder bewolkte zomerlucht drijft*, zoals de beschrijving in de catalogus van 1858 luidt. Er is echter wel een tekening van de schaapskooi, die Van de Velde vrij letterlijk op het schilderij heeft overgenomen (afb. 6)¹⁰. Vroeger zijn er waarschijnlijk veel van dergelijke hutten geweest en zoals uit de gedetailleerdheid blijkt heeft Van de Velde de hut naar het leven getekend. Toen lag zijn of een andermands hond voor de hut in de zon, waar op het schilderij de herderin zit. Deze tekening is een van de weinige van Van de Velde met een afzonderlijk landschapsmotief. Het Prentenkabinet bezit weliswaar ook een tekening met een schaapskooi, maar hier is deze een onderdeel van een compositie met een hut in het bos¹¹. Waarschijnlijk zijn er ook nog tekeningen geweest van de ruiter en de twee koeien rechts, maar deze zijn niet bekend. Het blijkt dat tekeningen een belangrijke rol speelden bij het tot stand komen van het schilderij. Wanneer men het oeuvre overziet, kan men verschillende relaties tussen enerzijds de schilderijen en etsen en anderzijds de tekeningen vaststellen. Naar hun aard en functie kunnen de tekeningen in verschillende

Afb. 3. Adriaen van de Velde. Zittende vrouw.
Tegendruk, 257 × 202 mm. Staatliche Kunstsamm-
lungen, Kupferstichkabinett, Dresden.

Afb. 4. Adriaen van de Velde. Meisje en schapen
voor een hut. Rood krijt, 193 × 298 mm.
Verz. Fodor, Historisch Museum, Amsterdam.

categorieën worden onderverdeeld. Allereerst zijn er figuur- en dierstudies naar het leven. Hier konden tegendrukken van worden gemaakt, waardoor de kunstenaar een tweede versie van hetzelfde model verkreeg. Aan de hand van deze tekeningen naar het leven maakte Van de Velde in het atelier compositiestudies van mensen en dieren. Landschapstekeningen werden zowel buiten als in het atelier gemaakt. Voor een schilderij kon hij of van de gehele compositie uitgaan, bijvoorbeeld een landschap met figuren, en dan figuurstudies in de gewenste houdingen maken, die men dan ook echt 'voorstudies' kan noemen, of verschillende soorten tekeningen, die hij in voorraad had, tot een compositie groeperen en deze als uitgangspunt nemen voor een schilderij. Dit laatste lijkt mij het geval te zijn geweest bij het tot stand komen van *De Hut*.

De veelzijdigheid van Van de Velde als tekenaar blijkt nog uit landschapsquarellen, die men als voltooide kunstwerken zou kunnen beschouwen, naaktstudies en olie-
verfstudies, op papier, van dieren. Het schilderij met *De Hut* heeft een Italië-

Afb. 5. Adriaen van de Velde. Een koe en drie schapen. Rood krijt, 195 × 310 mm. Verz. Fodor, Historisch Museum, Amsterdam.

Afb. 6. Adriaen van de Velde. Schaapskooi. Zwart krijt, penseel met grijs, 180 × 276 mm. Verz. H. van Leeuwen, Utrecht.

Afb. 7. H. A. Klinkhamer. *De Hut*, copie naar
Adriaen van de Velde. Penseel in kleuren,
480 × 393 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

serend karakter, hoewel het niet vaststaat of Van de Velde ooit in Italië is geweest. Hij kon natuurlijk zeer goed een Italianiserend schilderij maken, geïnspireerd op de werken van Italianisanten die hij in Nederland had gezien. Het onderwerp van ons schilderij lijkt direct geïnspireerd door een schilderij van Pieter van Laer, dat echter wel dertig jaar eerder werd geschilderd¹².

De geschiedenis van het schilderij heeft nog een vervolg. Toen het in 1847 in het Rijksmuseum hing, werd het in kleur nagetekend door H. A. Klinkhamer (1810-1872), een van de 'opzichters' van het Museum. Onlangs nu heeft het Prentenkabinet deze tekening van Mevr. E. Bouten-Klinkhamer ten geschenke gekregen (afb. 7)¹³.

Noten

- ¹ Doek, 76 × 65 cm, gesigneerd en gedateerd links onderaan: *A. v.d. Velde f 1671*. Inv. nr. 443.
- ² Veiling J. A. Brentano, Amsterdam 13 mei 1822, nr. 344.
- ³ Veiling Elizabeth Valckenier-Hoof, Amsterdam 31 augustus 1796, nr. 39.
- ⁴ Verzameling V.d.S.; rood krijt, 283 × 200 mm, rechts onderaan: *AVV.*; D. Hannema, cat. *Oude tekeningen uit de verzameling Victor de Stuers*, Almelo, 1961, nr. 145.
- ⁵ Dresden, Staatliche Kunstsammlungen, Kupferstichkabinett, rood krijt, 257 × 202 mm, oorspronkelijk op naam van Bega, aan Van de Velde toegeschreven door Chr. Dittrich, die ik dank voor zijn mededelingen.
- ⁶ Joseph Meder, *Die Handzeichnung*, Wenen 1919, p. 538.
- ⁷ Bijvoorbeeld 'Zittend meisje' en de tegendruk, beide in de verz. Fodor, Amsterdams Historisch Museum, inv. nr. A 10342 en A 10343 (cat. Museum Fodor, 1863, nr. 226).
- ⁸ A. Houbraken, *De Groote Schouburg* . . III, Amsterdam, 1721, p. 90.
- ⁹ Beide verz. Fodor, Amsterdam, Historisch Museum; *Meisje en schapen voor een hut*, rood krijt, 193 × 298 mm, cat. Museum Fodor, 1863, nr. 228; *Een koe en drie schapen*, rood krijt, 195 × 310 mm, cat. Museum Fodor, 1863, nr. 229.
- ¹⁰ Utrecht, verz. H. van Leeuwen; zwart krijt, penseel met grijs, 180 × 276 mm.
- ¹¹ Inv. nr. A 4603.
- ¹² A. Blankert, Over Pieter van Laer als dieren landschapsschilder, in: *Oud Holland* 83 (1968), p. 131.
- ¹³ Penseel in kleuren, 480 × 393 mm. Inv. nr. 74:99.